

İkinci Dünya Savaşı Sonrası Japonya'daki Devlet Güvenlik Komitesi Ajanları: Bir ve Halef

The Agents of the Committee for State Security in Japan After the Second World War: Bir and Halef

Dilyaram AYUPOVA

İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkoloji Türkiyat Araştırmaları Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye

Department of Turcology Research, Istanbul University, Research Institute of Turcology/Social Sciences Institute, Istanbul, Turkey

Geliş Tarihi/Received: 06.06.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 29.08.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 31.01.2024

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Dilyaram AYUPOVA
E-mail: dilyaram.ayupova@gmail.com

Atif: Ayupova, D. (2024). İkinci Dünya Savaşı Sonrası Japonya'daki Devlet Güvenlik Komitesi Ajanları: Bir ve Halef. *Turcology Research*, 79, 136-144.

Cite this article as: Ayupova, D. (2024). The Agents of Committee for State Security in Japan After the Second World War: Bir and Halef. *Turcology Research*, 79, 136-144.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

ÖZ

İnsanlık tarihindeki en büyük harplerden biri olan II. Dünya Savaşı'nın ardından dünya tam bir kaos ortamına dönüşerek İttifak Devletleri'nin "süper güçleri" dünya haritasına yeniden şekil verme çabalarına ve liderlik yarışına hız vermiş durumdaydı. Savaşın bitmesiyle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin rekabetle sürdürdüğü yayılmacı politika "Soğuk Savaş dönemi"ni başlatmış oldu. Bu da Sovyetlerin, Sovyet karşıtı ülkelerde, özellikle ABD yanlısı bir politika izleyen Japonya'da illegal istihbarat ağının yeniden tesis edilerek faaliyete geçirilmesi meselesini gündeme getirmişti. Bu bağlamda planlanan gizli görevler için yeni hikâyeler, yeni kahramanlar kurgulanarak Soğuk Savaş ile birlikte Sovyetler için istihbaratta yeni bir dönem başlatılmıştır.

Gizli ajanlardan uydurma kimlik ve hikâyeler yaratarak farklı istihbarat stratejileri kullanan Sovyet istihbarat servisi, böylelikle "casuslar" döneminin yeni bir hikâyesini inşa etmiştir. Dönemin şartlarından ötürü Japonya'ya sızabilmek kolay olmadığından detaylı işlenmiş bir plana ihtiyaç duyulmuştur. Bu planı gerçekleştirecek adı geçen istihbarat mensuplarının Doğu Türkistan doğumlu Enver Sadık ve Hatice Sadık adlı Uygur çifti kimliğine bürünerek evlenmesi ve bir süre "memleketlerinde" yaşayarak çevre edinmesi, bu sayede de Hong Kong üzerinden hedef ülkeye sızmaları amaçlanmıştır.

Bu makalenin temel amacı "Soğuk Savaş" döneminde Japonya'da Sovyet istihbarat ağının yeniden canlandırıp SSCB'ye on yıldan fazla süreyle kıymetli bilgiler ulaştıran Sovyet istihbarat ajanları Şamil Hamzin (Halef) ve Bibiiran Alimova'nın (Bir) hayat hikâyesi ve Japonya serüvenini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda Bir ve Halef'in hikâyesi, SSCB'nin kapsamlı bir istihbarat stratejisi geliştirerek insan istihbaratı yöntemini etkili bir şekilde kullanmasının en başarılı örneklerinden biri olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Militarist Japonya, Sovyet Dış İstihbaratı, Uygur, Doğu Türkistan

ABSTRACT

After World War II, often regarded as the most significant conflict in human history, the world plunged into a state of utter chaos. The "superpowers" of the opposing alliances transformed into rivals, vying to reshape global maps and attain world dominance. Consequently, following the war's conclusion, two contenders—namely, the USSR (The Union of Soviet Socialist Republics) and the USA (The United States of America)—adopted expansionist policies and became embroiled in the Cold War. This geopolitical shift catalyzed the reconfiguration of the Soviet illegal foreign intelligence network, particularly in nations with anti-Soviet stances, such as Japan, which aligned with a pro-US agenda. In this context, a new chapter in intelligence operations unfolded, intertwined with the dynamics of the Cold War, involving the creation of fresh narratives and heroic figures for covert missions.

The Soviet intelligence service, known for employing diverse intelligence strategies through the fabrication of counterfeit identities and agent stories, embarked on a new saga within the "spy" epoch. The circumstances of the era posed challenges to infiltrating Japan, necessitating the development of a meticulously crafted plan. The goal revolved around the selected intelligence agents, who were tasked with assuming the roles of Enver Sadık and Hatice Sadık, the Uyghur

couple hailing from East Turkistan. By residing in East Turkestan temporarily, they could better acclimate to their surroundings and subsequently facilitate their infiltration into the target country via Hong Kong.

This study primarily aims to unveil the life stories and intelligence missions of Soviet intelligence operatives Shamil Hamzin (code-named Halef) and Bibiiran Alimova (codenamed Bir). During the Cold War, they played pivotal roles in revitalizing the intelligence apparatus within Japan, thereby furnishing valuable information to the USSR. This exploration thus positions the accounts of Bir and Halef as significant exemplars of the USSR's comprehensive intelligence strategy, effectively harnessing human intelligence methodologies.

Keywords: World War II, The Union of Soviyet Socialist Republics, Militarist Japan, Soviet Foreign Intelligence, Uyghur, East Turkestan

Giriş

Eylül 1939–Temmuz 1945 döneminde “saldırgan blok” olan Nazi Almanyası, militarist Japonya ve faşist İtalya ile “savunma bloku” olan anti-faşist koalisyon ülkeleri arasında insanlık tarihindeki en büyük harplerden biri olan “II. Dünya Savaşı” patlak verdi (Anisimov vd. 2010: 7). Adı geçen savaş, Rus-Japon ilişkileri tarihindeki önemli olaylara imza atmıştı. Savaşın başlamasıyla Sovyet Hükümeti, Japonya'nın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'ne saldırmasının önünü kesmek gayesiyle harekete geçmiş, böylelikle 13 Nisan 1941 tarihinde geçerlilik süresi beş yıl olan Sovyet-Japon Saldırmazlık ve Tarafsızlık Paktı'nın¹ imzalanmasıyla savaş döneminde iki ülke arasında herhangi bir askeri çatışma yaşanmamıştır. Bilahare 4–11 Şubat 1945 tarihlerinde gerçekleşen Yalta Konferansı'nda Sovyetler Birliği, Japonya'nın “kuzey bölgelerini” kontrolü altına alma şartıyla savaşa gireceğini belirtmiştir. Daha sonra Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin, Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki kentlerine atom bombalı saldırısının (6–9 Ağustos) ardından SSCB tarafsızlık antlaşmasını bozarak 9 Ağustos 1945 tarihlerinde Japonya'ya savaş ilan edip Manchurya'daki Kwantung Ordusu'nu tasfiye etmiştir (Musaeva ve Aslanova: 229; Guo Yuqi, y.y.). Böylece Japonya, 2 Eylül 1945 tarihinde Potsdam Bildirgesi'nin (26 Temmuz 1945) tüm şartlarını kabul ettiğini bildiren teslim belgesini imzalamıştır (Baydakov, 2014: 519–520).²

Sonuç itibarıyla Japonya'nın toprak değişiklikleri uluslararası hukuka uygun olarak 8 Eylül 1951 tarihinde 49 ülke tarafından imzalanan San-Francisco Barış Antlaşması'nda Japonya tarafından herhangi bir itiraz olmadan resmileştirilmiştir. Adı geçen antlaşmayı hazırlayan SSCB değil, ABD idi. ABD, stratejik bir önemi olan Kuril adalarının³ Yalta konferansı⁴ gereğince SSCB'ye verilmesine itiraz etmese de dönemin Cumhurbaşkanı Harry Truman'ın⁵ kararıyla San-Francisco antlaşmasına göre Kuril adaları mutlak şartla alınolunmuştur (Anisimov vd. 2010: 14–15). Antlaşmada genel itibarıyla ne Sovyetler Birliği'nin ne de Çin'in çıkarlarına yer verildi. Bu nedenle Sovyet heyeti antlaşmayı onaylamayı reddetmiştir. Neticede ABD, Japonya'nın kontrolünü eline alırken, Moskova ve Tokyo “de-jure” savaş halinde kalmıştır. Bu tarihi olay, SSCB bir tarafta, ABD ile İngiltere diğer tarafta olmak üzere eski ittifakçıların yollarını ayırmıştır.⁶ Böylece, Pasifik cephesindeki çatışmaların özellikle Japonya aleyhine neticelenmesi ve ABD ile SSCB arasındaki gerilimin artması üzerine Japon-Sovyet ilişkilerinde bir nevi karşılıklı duvar örülmüştür. Gelinen bu noktada SSCB ve Japonya ilişkilerinin gittikçe kötüleşmesi⁷ yeni adımların atılmasına yol açmıştır.

1954 yılında Sovyet hükümeti Japonya ile diplomatik ilişkiler kurmaya hazır olduğunu belirtmiş, dönemin yeni Japonya başbakanı İtiro Hatoyama da Sovyetler Birliği ve Çin Komünist Partisi ile ilişkilerin düzeltilmesinin ülkenin kilit hedeflerinden biri olduğunu dile

1 Bu antlaşmanın imzalanmasına rağmen SSCB, Japonya'nın talep ettiği Chiang Kai-şek rejimine (Milliyetçi Çin Partisi) ve komünistlere yardımı kesme şartını kabul etmemiştir. Dolayısıyla karşı taraf için Sovyetler Birliği, Japon liderlerinin Çin'deki başarısızlıklarının asıl suçlusu olarak nitelendirilmiştir. Bk. Zimonin, 2018: 15–16. Sovyet-Japon antlaşmasından önce 27 Eylül 1940 tarihinde Berlin'de İtalya'nın iştirakiyle Alman-Japon Pakti imzalanmıştı. Zikredilen antlaşma, tarafların Sovyet-Alman ya da Sovyet-Japon savaşı başlaması durumunda birbirine karşılıklı yardımlaşma şartını içermekteydi. Bk. Baydakov, 2014: 514. Sovyet-Japon antlaşmasına rağmen 1941 yılı yazında Japonya genelkurmayı, SSCB'ye “Kantokuen” (Kwantung Ordusu Özel Manevraları) adlı bir saldırı planı geliştirmişti. SSCB'ye yapılması düşünülen bu saldırı ani olmalıydı. Lakin bu planın uygulanması, Almanya'nın Moskova yakınlarındaki yenilgisi nedeniyle ertelenmiştir. Bk. Anisimov, 2010: 7–8. Böylece Japonya, SSCB'nin saldırı girişimlerine kadar, iki taraflı antlaşmaya sadık kalmaya devam etmiştir.

2 Japonya'nın yenilgiyi kabul etmesinden sonra İmparatorluk sisteminin kaldırılmaması İttifak Devletleri arasında anlaşmazlıkların büyümesine neden olmuştu. SSCB bu sistemin kaldırılıp İmparator Hirohito'nun savaş suçlusu olarak yargılanması gerektiğini ve cumhuriyet sisteminin kurulması pozisyonunu savunmuştu. Neticede sembolik olarak İmparatorluk sisteminin korunmasına karar verilmiştir. Bk. Tregubenko, 2011: 64.

3 Aralık 1941'de Japonya'nın ABD'ye saldırısında üs olarak kullanılan Sahalin ve Kuril adaları, Rusya'nın Uzak Doğu'daki güvenliği için önem arz etmekteydi.

4 11 Şubat 1945 tarihinde SSCB, ABD ve İngiltere devlet başkanlarının iştirakiyle gerçekleşen bu konferansta Sovyetler Birliği'nin Japonya'ya savaş ilan etmesi durumunda Güney Sahalin adası ile Kuril adalarının Sovyetlere verilmesi kararlaştırılmıştı. Böylece Stalin, 3 Eylül 1945 tarihinde adı geçen bölgelerin artık SSCB'ye ait olduğuna dair bir konuşma yapmıştır. Bk. Çernyavskiy, y.y.: 2–3; Vileganin ve Neverova, 2016: 36.

5 Nisan 1945'te ABD Cumhurbaşkanı Franklin Roosevelt'in ölümü üzerine cumhurbaşkanlık görevini başkan yardımcısı olan Harry S. Truman üstlenmiş ve 2 Kasım 1948 tarihinde cumhurbaşkanlık seçimlerinde galip çıkarak ABD'nin 33. Cumhurbaşkanı olmuştur. Stalin'e karşı olumsuz tutum sahibi olan Truman'ın Roosevelt ile de aralarının pek sıcak olduğu söylenmez. Bk. Trofimenko, 2018: s.y.

6 ABD tarafından Mart 1951'de geliştirilen anlaşmanın ilk projesinde SSCB'nin ancak bu anlaşmaya yanaşması durumunda Kuril adalarının Sovyetlere geçeceği belirtilmiştir. Lakin Çin Halk Cumhuriyeti egemenliğinin görmezden gelinmesi, anlaşmadan sonra ABD askerlerinin Japonya'dan çıkarılmaması gibi şartlar SSCB'nin işine gelmemiştir. SSCB'nin anlaşmayı kabul etmeyeceğini öngören ABD, baştaki tutumunu değiştirerek Temmuz 1951'de İngiliz-Amerikan projesini San-Francisco konferansında sunmuştur. Neticede şartları kabul edilmeyen SSCB heyeti Polonya ve Çekoslovakya temsilcileriyle birlikte konferanstan ayrılmıştır. Adı geçen konferansa Çin, Hindistan, Burma (Myanmar) ve Yugoslavya devletleri iştirak etmemiştir. Bk. Çernyavskiy, y.y.: 2–3.

7 1946–1950 döneminde SSCB'deki 500.000'e yakın savaş tutsağının Japonya'ya geri dönmesine rağmen çoğu askerlerin serbest bırakılmaması Japon-Sovyet ilişkilerinde gerilim kaynağı haline gelmiştir. Tarafların de-jure savaş halinde olmasından doğan endişe ve ekonomik sebepler, üstelik Birleşmiş Milletlere üye olma arzusu Japonya'nın SSCB'yle ilişkileri düzene sokmak adına adım atmasını gerektirmiştir. Diğer yandan N. S. Hruşev'in başına geldiği yeni Sovyet yönetimi de Japon-Amerikan ilişkilerini zayıflatmak ve ekonomik çıkarlarını karşılamak gayesiyle Japonya ile ilişkilerin düzeltilmesi sürecini hızlandırmıştır. Bk. Korçevskiy, 2010: 45–46.

getirmiştir, böylelikle her iki ülke barış antlaşmasının imzalanması için birkaç kere müzakere masasına oturmuştur. Lakin Japon tarafının kaybettiği toprakları ile askeri tutsakları geri istemesi gibi talepleri Sovyetler tarafından başta olumlu karşılanmamıştır. Neticede Sovyet hükümeti, Japonya'nın herhangi bir barış antlaşması imzalamadan ilişkilerin düzene girilmesine yönelik bazı taleplerini kabul etmiştir. Böylece 19 Ekim 1956 tarihinde SSCB ve Japonya ortak beyannamesine (Panov, 2019: 73, 87.) imza atılmıştır. Bildiri gereğince:

- Savaş durumu sona erecek (madde 1),
- Diplomatik ve konsolosluk ilişkileri yeniden canlandırılacak (madde 2),
- SSCB, Japonya'nın Birleşmiş Milletlere üye olma talebini destekleyecek (madde 4),
- Japon vatandaşı mahkûmlar serbest bırakılacak ve geri gönderilecek (madde 5),
- SSCB, Japonya'ya karşı tüm tazminat taleplerini geri çekecek (madde 6),
- Denizcilik ve diğer ticari ilişkiler alanında görüşmeler yapılacak (madde 7),
- Balıkçılık sözleşmesi imzalanacak (madde 8),
- Barış Antlaşması'nın imzalanmasına yönelik müzakereleri sürdürme konusunda anlaşılmıştır.

Ayrıca antlaşmanın imzalanması durumunda Habomai adalarının ve Sikotan adasının Japonya'ya geri verilmesi kararlaştırılmıştır (madde 9) (Korçevskiy, 2010: 46–50). Lakin Barış Antlaşması'nın imzalanması, 1960 yılında Japon-Amerikan karşılıklı güvenlik sözleşmesinin (Dündar ve Gönen, 2013: 195) oluşturulmasıyla rafa kaldırılmıştır.

Böylece, iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin gelişmemesi dolayısıyla, savaş öncesindeki gibi rahat bilgi akışını sağlayamayan Sovyet yönetimi, Japonya'da stratejik bir güce sahip olma mücadelesi vererek Uzak Doğu'daki istihbarat faaliyetlerine ağırlık vermeye başlamıştır.

Genel itibarıyla Japonya işgalinin ilk yıllarından itibaren vuku bulan olaylar ve peşi sıra imzalanan antlaşmalar İttifak Devletleri'nin bölgede uzun vadeli stratejik bir etkiye sahip olma mücadelelerinin kanıtıdır. XX. yüzyılda yaşanan savaşlar, politik kriz ve gerilimler böylece istihbaratın önemini artırmış ve bir nevi “casuslar dönemi” yaşanmıştır.

Japonya'da Sovyet İstihbarat Ağının Tesisi: Hazırlık Dönemi

II. Dünya Savaşı arifesinde “saldırgan blok” ülkeleri tarafından SSCB istihbarat elamanlarının takip edilerek infaz edilmesi istihbarat ağının kesilmesine neden olmuştu. Dolayısıyla tarafsız ülkelerin topraklarından Almanya ve müttefiklerine karşı etkili istihbarat çalışması organize etmek mümkün olmadığından, özel keşif birimlerinin cephe gerisine gönderilmesine karar verilmiştir. Savaş sırasında yurtdışı istihbarat çalışmalarının sürdürülmesi için legal ve illegal her türlü istihbarat teknik ve taktiklerine başvurulmuş, özellikle Roma-Berlin-Tokyo gibi 'eksen ülkelerde' legal istihbarat faaliyetlerinin durdurulması dolayısıyla illegal pozisyonlardan faaliyete geçiş yapılmıştır (Raşevskiy, y.y.: 2–3).⁸ Bu minvalde 18 Temmuz 1941 tarihinde Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin “Alman cephe gerisinde mücadele başlatmak” kararı kabul edilmiştir. Bu bağlamda dış istihbaratın görevleri ise şu şekilde belirlenmiştir:

- Savaş sırasında Almanya ve müttefiklerinin askeri-politik planlarını açığa çıkarmak için çalışmalar yapmak,
- Keşif ve sabotaj operasyonları için özel birimler oluşturmak,
- ABD ve İngiltere'nin savaşı yürütme ve savaş sonrası düzenle ilgili gerçek plan ve niyetlerini ortaya çıkarmak,
- Almanya ve müttefikleri tarafına geçişlerini önlemek için tarafsız ülkelerde istihbarat ağlarını kurmak,
- SSCB'nin askeri ve ekonomik gücünü pekiştirmek için bilimsel ve teknik keşiflerde bulunmak (“Deyatel'nost' Vneşney Razvedki: Glavniye Zadaçı”).

1940 ortalarında Sovyet dış istihbarat aygıtının merkezi teşkilatında 695 kişi çalışmıştır. 1941'e geldiğinde Almanya, İtalya, İngiltere, Fransa, ABD ve Çin'de Sovyet istihbarat ağlarının yeniden tesisi sağlanmıştır (Najestkin, 2014: 19). 1944 yılı başlarında “saldırgan blok” ülkelerinde 10'u Alman olmak üzere toplam 97 illegal istihbarat ajanı varken, 27 ülkede toplam 190 istihbaratçı yeraltı faaliyeti yürütmüştür (Raşevskiy, 2010: 3).

SSCB'nin Doğu'da kurduğu istihbarat ağında görevli ajanların, Japonya'ya geçiş yapmadan önce ilk deneyimlerini Çin⁹ toprakları üzerinden gerçekleştirdiği bilinmektedir. Savaş döneminde Japonya'da Sovyet istihbarat ağını kuran Rihard Zorge (Richard Sorge)¹⁰ ve

8 Savaşın başlamasıyla Sovyetlerin özellikle Almanya'daki legal ve illegal istihbarat ağı zayıfladı. Belli koşullar nedeniyle Sovyet istihbaratçılarının çoğu Yahudi kökenliydi. Hitlerin iktidara gelmesiyle başlatılan antisemitizm kampanyasıyla Yahudilerin ülkeyi terk etmek zorunda kalmaları Almanya'daki Sovyet istihbarat servisinin çökmesine neden olmuştur. Bk. Podrepny, 2016: 116.

9 SSCB-Çin ilişkileri 1942–1945 döneminde gittikçe kötüleşerek gerilim yaşamıştı. II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla SSCB'nin Çin'e yönelik izlediği siyaset bölgede kendi yönetimini sağlamlaştırmak ve Japonya'nın SSCB'ye karşı savaş hazırlıklarını kontrol etmeye çalışmak olmuştur. Ayrıca Japonya ile savaşa girilmesi durumunda Sovyet Ordusu askeri operasyonlarının Çin toprakları, özellikle Manchurya üzerinden yürütülmesi öngörülmüştür. Bk. Polikarpov ve Polikarpova, 2017: 124. Anti-Hitler ve anti-Japon koalisyonu üyesi olan Çin'in rolü burada istihbarat çalışmalarını yürütmek açısından da önemliydi. Savaş döneminde bölgede ağırlık merkezi Çin'in o dönemki geçici başkenti Çunkin (Chongqing)'de olmak üzere 12 legal istihbarat teşkilatı görev yapmıştı. Bk. Polikarpov, 2015: 69. Yaklaşık 20 istihbarat merkezi Çin'in Harbin, Pekin, Şanghay, Çunkin, Tianjin, Nankin (Nanjing) ve Hankou bölgeleriyle Doğu Türkistan'ın il merkezleri ve diğer şehirlerinde yoğunlaştırılmıştı. Çin'deki istihbarat faaliyetleri genel olarak “yasal” yollardan gerçekleştirilmiştir. Lakin Japonya ile savaşa girme ihtimaliyle Merkez, Harbin ve Şanghay'da yeraltı istihbarat teşkilatlarını kurarak, diğer şehirlere illegal istihbarat elemanlarını göndermiştir. Bk. “Deyatel'nost' Vneşney Razvedki: Razvedivatel'naya Rabota v Kitaye”.

10 Rihard Zorge (1895–1944, takma adı: Ramzay), Azerbaycan'da doğmuş Alman kökenli Sovyet dış istihbaratçısı. Onun başında bulunduğu istihbarat grubu 1933–1941 yıllarında Japonya'da göreve başlamadan önce 1930–1932 döneminde Çin'in Şanghay şehrinde yeraltı faaliyetleri yürütmüştür. Çin'de göreve Alman bir gazeteci sıfatıyla başlamış ve 1933 yılında görev gereği Nazi Partisi'ne katılmıştır. Japonya görevindeyken üç ay öncesinden Almanya'nın SSCB'ye savaş açacağı bilgisini baskın tarihiyle beraber ulaştıran Ramzay, 1941 yılında tutuklanmış ve 7 Kasım 1944'te idam edilmiştir. Bk. Mamayeva, 2013: 140, 141, 165; “Soviet Master Spy is Hanged by the Japanese”, 2009. Japon gazetesinde yayınlanan bir yazıda, Rihard Zorge'nin dönemin Başbakanı Fumimaro Kono'e'nin danışmanı ve Çin uzmanı olan Hotsumi Ozaki gibi Japon işbirlikçilerinin yardımıyla bu istihbarat ağını kurabildiği ve son derece önemli bilgiler sızdırdığı belirtilmiştir. Bk. “Documents Detail Gov't Effort to Play Down 1940s Spy Scandal”, 2018.

diğerlerinin Japon ajanları tarafından deşifre edilmesi, Yuriy Rastvorov'un¹¹ ihaneti sonrası istihbaratçıların güvenilirliğinin zedelenmesi istihbarat ağlarının kesilmesi ve sürekli kontrolde tutulmasına neden olmuştur. Dolayısıyla kesilen bağlantıyı "illegal" bir istihbarat ağını kurmak suretiyle canlandırma kararı alan Sovyet hükümeti, Sovyet-Japon ilişkilerinin gerilim yaşadığı savaş sonrası dönemde, Japonya ve olası müttefiklerinin güçlü ve zayıf yönleri, amaç ve niyetleri, gerçek tutumu ve bir sonraki adımını öğrenmek adına Uzak Doğu görevine yeni ajanlar hazırlamaya girişmiştir. Böylece Japonya'daki Sovyet istihbarat stratejisinin bir parçası olacak bu gizli göreve özel olarak Şamil Hamzin ile Bibiiran Alimova (Ek 1) adlı özel hazırlıktan geçmiş Türk kökenli KGB (Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti / Devlet Güvenlik Komitesi) istihbaratçıları seçilmiştir.

Alimova Bibiiran Karimovna (Rusça adı İrina, kod adı "Bir"), 16 Haziran 1920 tarihinde Türkmenistan'ın Merv (günümüzde Mari) şehrinde dünyaya gelmiştir. Büyükbabası Rus asıllıdır. İnşaat işiyle Türkmenistan'a yerleşerek yerli bir kadınla evlenmiştir. Babası Karim Alimov Tataristan doğumludur. İç savaş döneminde Orta Asya cephelerinde Sovyet iktidarının Türkmenistan'da kurulması için savaşarak daha sonra Mari şehrine yerleşmiştir (Pavlov, 2003: 91).¹² Burada bir aile kurarak üç çocuk sahibi olan Karim Bey saatçi ve kuyumcu olarak çalışmış, daha sonra da ailesiyle Aşgabat'a taşınmıştır. Okul yıllarında oyunculuk hayali kuran Bibiiran, ailesinin maddi durumu nedeniyle meslek sahibi olmak için veteriner okuluna girmiştir. Bilahare güzelliğiyle dikkat çeken genç kız, "Türkmen film" stüdyosunun davetiyle savaş öncesi çekilen "Umbar" filminin (1936) başrol oyuncusu olarak ün kazanmıştır. Oyunculuk eğitimi alması için gönderildiği Leningrad (St. Petersburg)'taki Grigoriy Kozintsev'in atölyesinden 1940 yılında mezun olarak Taşkent'teki "Özbek film" stüdyosuna yönlendirilmiş ve "Tahir ile Zühre" filmi için başrol oyuncusu teklifi almıştır. Lakin savaş başladıktan sonraki kariyer hayatı sinemada değil askeri hizmette devam etmiştir. 1941'de cepheye gönderilmesi için kendi isteğiyle askeri şubeye başvurmuş ve talebi kabul edilmiş, lakin cepheye değil askeri sansür birimine gönderilmiştir. O sırada dört dil bilen Bibiiran, cephede hem tercüman olarak hem de askeri yazışmaların sansürü üzerine çalışarak savaş boyunca orduyla birlikte Ukrayna, Polonya, Avusturya'ya kadar ilerlemiştir. Terhis edildikten sonra ise Aşgabat'a dönmüştür (Antonov, 2014).

1947'de savaşta gösterdiği cesareti, oyunculuk ve dil yetenekleri dikkate alınarak kendisine SSCB dış istihbarat servisi başkan yardımcısı Albay A. Agamalov tarafından¹³ görev teklif edilmiştir. Böylelikle Moskova'ya gizlice çağırılan Bibiiran, fazla düşünmeden bu teklifi kabul ederek tamamen yeni bir hayata başlamıştır (Pavlov, 2003: 93). Bibiiran'ın yurtdışına istihbaratçı olarak gideceğinden ailesinin bile haberi olmamıştır. O, görevi kabul ettikten sonra Aşgabat'a son kez gitme izni alıp ailesine güya uzun bir süreliğine Zakarpatya (Transcarpathia/Ukrayna)'ya gideceğini ve ileride sadece kurye ile yılda 2-3 kere haberleşebileceğini söyleyip vedalaşmıştır ("13 Let Pod Tsvetami Sakuri"). Böylece görevi kabul ettiği andan itibaren Bibiiran için kapsamlı bir hazırlık planı çizilmiştir. "Bir" istihbaratçı adını alan Bibiiran'ın ilk görevi istihbarat disiplinlerini okumak ve pratik becerilerini geliştirmekle birlikte, dil yetenekleri dikkate alınarak Almancaya ek olarak Türkçe öğrenmek olmuştur (Pavlov, 2003: 93). Hazırlık süresi birkaç sene süren Bir, dil eğitimine günde 10-12 saat ayırmak, ayrıca role alışması için sözde doğup büyüdüğü ülkesinde insanların nasıl yiyip içtiği, giyim ve konuşma tarzı, farklı sosyal katmanlarda ne tür ilişkilerin olduğu gibi halk yaşamının tüm detaylarını öğrenmiştir (Antonov, 2014).

Bir'in başlangıçta Avusturya'da yasal belgeler düzenlendikten sonra Avrupa'da illegal faaliyet yürütmesi amaçlanmıştı. Alman dilini öğrenmesi ve istihbarat stajını yaparak deneyim kazanması amacıyla Almanya'ya gönderilmiştir. Bilahare profesyonel eğitim düzeyi sona erdiğinde dil yetenekleri ve kişisel deneyiminin daha rasyonel bir şekilde kullanılmasına karar verilerek Japonya görevi için atanmıştır. Böylelikle gizlice Merkez'e (Moskova merkezi istihbarat aygıtı) çağırılan Bir'e Japonya'ya sızma planı detaylıca anlatılmıştır. Bir, istihbaratın uydurduğu bir hikâyeye göre, uzun bir süre önce Rusya'dan ayrılmış, varlıklı bir Uygur ailesinin kızı Hatice Hanım rolünde hareket edecekti. Sözde Doğu Türkistan'ın Urumçi şehrinde¹⁴ doğmuş ve hemşerisi, aile dostu olan Enver Sadık ile nişanlanmıştı. Doğduğu yerde bir süre kaldıktan sonra Çin'in liman kenti olan Tianjin'de yaşayan ve daha önce hiç karşılaşmadığı sadece eşkâli tarif edildiği nişanlısıyla buluşacaktı. Orada evliliğini resmileştirerek ardından Hong Kong üzerinden Japonya'ya taşınacaktı. Evliliğin, bu görevin güvenli bir şekilde ilerlemesi açısından önemli rol oynaması dolayısıyla Bibiiran bu planı kabul etmiştir (Pavlov, 2003: 93). Böylece görev arkadaşı olacak "nişanlısı" hem Moğolistan'da girişimcilikle uğraşır hem de Tianjin'de diasporadaki konumunu sağlama almaya çalışırken, Bir de görev gereği Uygur kızı rolüne girme hazırlıklarına başlamıştır (Antonov, 2014). İleri seviyede Uygurca, Türkçe, Farsça, Japonca, Almanca ve İngilizce konuşan Bibiiran, görevdeyken anadili Türkmen ve Rus dillerinin yanı sıra Azerbaycan ve Özbek dillerini bildiğini gizlemek ve İngilizceyi Uygur aksanında konuşmak zorundaydı (Golovaçev, 2005). Bu sebeple uydurulan hayat hikâyesi ve belgelerinin güvenilirliğini kontrol etmek, ayrıca onu yeni rolüne alıştırmak amacıyla görev gereği birkaç aylığına Türkiye'ye gönderilmiştir (Şakirov, 2018). Türkiye'de kaldığı süre zarfında güvenlik birimlerinin hiçbir şüphesini çekmemiş ve 1953 yılında Türkiye ve Almanya üzerinden "akrabalarının" yanına Urumçi'ye doğru yola çıkmış, oradan da Pekin üzerinden trenle "nişanlısının" yanına buluşma noktası olan Tianjin'e geçmiştir. Lakin planlandığı gibi tren istasyonunda nişanlısını bulamadığı için bir otele yerleşmiş, buluşmaları ise bir sonraki güne ertelenmiştir. Otelde kaldığı gün olağanüstü bir olaya tanık olan Bir, ilk defa Çin yaşam tarzına şahit olmuştur. Oda kapıları hep açık olan otelde Çinli personelin gecenin bir yarısı bir kelam etmeden odasına izinsiz girip sobayı yakıp odayı kontrol edip çıkması onu biraz endişelendirse de soğukkanlılığını kaybetmemiştir. Ertesi gün sabah ikinci plana göre kendisinin fotoğrafı daha önce gösterilmiş olan nişanlısıyla parkta buluşmuşlardı. Böylece Çin'deki ilk tanışmalarında birbirinden hoşlanmış olan çiftin hem özel hayatlarında hem de istihbarattaki ortak hayatı başlamıştı (Pavlov, 2003: 93).

11 İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Tokyo'ya gönderilen istihbarat subayı Yuriy Rastvorov, SSCB'ye döneceği günden bir gün önce (24 Ocak 1954) Japonya'daki CIA mensuplarına sığınarak hayatının bundan sonraki devresini Martin F. Simons adıyla ABD'de geçirmiştir. Bk. Barnes, 2004.

12 Tatar Ansiklopedisi'nde Bibiiran'ın 1918 yılında doğduğu bilgisi bulunmaktadır. Bk. "Alimova İrina Karimova".

13 Antonov (2014), Bibiiran'ın bizzat dış istihbarat servisi başkanı Aleksandr Korotkov tarafından kabul edilerek bu teklifin sunulduğunu belirtmektedir.

14 Bazı kaynaklarda ailelerin Doğu Türkistan'ın Kaşgar şehrinde yaşadığı ve kadim dostluklarını çocuklarının nişanı ile daha da sağlamlaştırdığı ifade edilmiştir. Bk. Şalagin, 2010.

Hamzin Şamil Abdullazyanoviç (kod adı "Halef"), 29 Aralık 1915 tarihinde Rusya'nın Arhangel'sk şehrinde bir Tatar ailesinde doğmuştur. 1923'te ailesiyle Kazan'a yerleşerek burada ortaokulu bitirmiştir. Mezun olduktan sonra V. I. Ulyanov (Lenin) Leningrad Elektroteknik Enstitüsü'nün Sanayi (Alet Yapımı) Fakültesi'ne girmiş (Antonov, 2014), II. Dünya Savaşı başlamadan önce buradan elektrik mühendisi diplomasını almıştır. 1940 yılında Moskova'dayken Güzel Ageyeva adlı bir kadın ile evlenmiş ve Nail adlı bir oğlu olmuş, lakin evliliği uzun sürmeyerek 1942'de boşanmışlardır (Şakirov, 2018). Şamil, Moskova'da askeri bir fabrikada çalışırken Parti'ye kabul edilmiş, 1946 yılında ise NKGB (KGB'nin o zamanki adı: Narodniy Komissariat Gosudarstvennoy Bezopasnosti / Devlet Güvenliği Halk Komiserliği)'ye dış istihbarat birimlerinin birinde çalışma teklifi alarak, bu birimin özel istihbarat okulundan mezun olmuştur. Tatar ve Rus dilleri hariç ileri seviyede Türkçe, Arapça, İngilizce, Rumence ve Uygurca bilen Şamil, kendini profesyonelce Arap asıllı biri olarak gösterebilirdi. Dolayısıyla eğitimi sona erdikten sonra illegal istihbarat çalışması için Orta Doğu'ya gönderilmiştir. Sovyetler, İsrail tarafından nükleer silahların geliştirilmesi hakkında ilk bilgiyi Şamil Hamzin'den öğrenmiştir. Şamil, daha sonra Merkez'in Japonya'da kurmaya planladığı illegal istihbarat servisinin başına geçmesi için özel olarak seçilmiştir. Bu sebeple, 1952 yılında Enver Sadık adlı sahte Uygur kimliğiyle Çin'in Tianjin eyaletine gönderilmiştir. O hızlı bir şekilde buradaki küçük bir yerel Müslüman cemaatine karışarak topluluğun liderlerinden ve hatta molanın sağ kolu olmuştur. Nişanlısının yanına gelmesiyle Merkez'in plan ve talimatlarına göre dört ay geçtikten sonra "Uygur çifti" adetlere uyarak nikâh yapmıştır. Böylece Hatice Sadık ile Enver Sadık evliliklerini resmileştirmiştir (Ek 2). Lakin bu evlilik sadece görevle" sınırlanmamış aksine ortak neden ve ortak kaderle birleştirilen iki kişinin 37 senelik bir evliliğine dönüşmüştür. Görevlerine sonuna kadar sadık olan bu istihbaratçılar öyle ki Japonya'daki evlilikleri boyunca bile yalnız kaldıklarında sadece Uygurca konuşmuşlardı (Antonov, 2014).

Sovyet İstihbarat Ağının Tesisi: Japonya'ya Geçiş Dönemi

Görevlerinin ilk aşaması Çin'de buluşup evlenmek olan Bir ve Halef'in bir sonraki adımı Japonya'ya sızmanın yolunu aramak olmuştur. Lakin fiilen ABD'nin işgali altında olan Japonya'da özellikle yabancıların oturma izni alması son derece zor bir durumdu. Misafirperverliğini göstererek Çin'deki evinde sürekli Müslüman göçmenleri ağırlayan yeni evlenmiş çift, buradaki toplum içinde büyük bir ün kazanmıştır. 1954 yılında burada aile mağazası işleten istihbaratçılar, düzenli müşterilerinden olan ve Tokyo'da küçük bir toprağı bulunan Japon bir iş kadınının Çin'e yerleşmeye karar verdiğini öğrenip, bunu görevinin ikinci kısmı için bir fırsat bilerek, müşterisine Japonya'daki arazisini satın almak için kârlı bir teklifte bulunmuşlardır.

Arazinin satın alınması istihbaratçıların Japonya'ya sızma çabalarını belli bir ölçüde kolaylaştırmıştır, fakat Japonya'da Çin'den gelen göçmenleri kabul etmeme yasağı yürürlükte olması dolayısıyla çiftin, Japon kamu eylemcileri ve dini kuruluşlardan aldığı referans mektupları da bu yürürlüğe takılmasını engellemeye yetmemiştir. Böylece Merkez'in izniyle araziye satın aldıktan sonra o dönem İngiltere kolonisi olan Hong Kong'a oradan da Japonya'ya geçmek için Amerikan Kızıl Haç Komitesi ve Japon Konsolosluğu'na başvurmuşlardır (Pavlov, 2003: 93–94). Bazı kaynaklarda çiftin Tianjin'den, önce Şanghay'a geçerek oradaki göçmenlerle yakinen tanışıp çevre edindiği ve tanıdıklarına gizlemeden Çin hükümetinin din karşıtı siyaset yürüttüğü ve varlıklı insanlara düşmanca baktığı, dolayısıyla Japonya'ya taşınmak niyetinde olduklarını söyledikleri belirtilmiştir ("13 Let Pod Tsvetami Sakuri").¹⁵

Çift, Hong Kong'a ulaşınca burada iki katlı bir ev kiralarak içinde tuhafiyeye dükkânı açmıştır. Görevleri için kullanabilecekleri bir çevre edinmek amacıyla yerli Amerikan Kulübü'nü düzenli olarak ziyaret etmiş, Amerikalıların referansları ve arazi mülkiyetine sahip olmaları dolayısıyla bir yıllık bir süre için Japonya'ya vize çıkartmıştır. Hong Kong'dan ayrılmadan önce Japonya'daki görevleri hakkında talimat almak üzere Merkez'den özel olarak gelen *case officer* (kontrol subayı) ile buluşarak 1954 yılının sonbaharında gıda tüccarları kılığında Japon liman kenti Kobe'ye¹⁶ yerleşmişlerdir. Buradan, sahip oldukları araziye satarak iki katlı küçük bir ev almış, ilk katında kendileri oturarak küçük bir mağaza işletmeciliğine başlamış, ikinci katını da ileride işlerine fazlasıyla yaramış olan iki Amerika vatandaşına kiraya vermişlerdir (Pavlov, 2003: 94). Başlangıçta Merkez'in maddi destek sağlayamaması nedeniyle Bir'in giysilere nakış işleme yeteneği sayesinde başlattığı işi kâr getirmeye başlamış ve çift sadece bu şekilde geçinebilmiştir (Golovaçev, 2005). Bilahare Halef, işi dolayısıyla Kyoto'ya ardından verilen talimatlara göre Tokyo'ya yerleşerek kıyafet satışıyla uğraşan ihracat-ithalat şirketinin (Enver, Muhit & Ko) birine ortak olmuştur ("13 Let Pod Tsvetami Sakuri"; Pavlov, 2003: 94). Ardından Bir'in de Tokyo'ya gelmesiyle burada iki katlı bir ev satın alarak, ilk katında dükkân işletmişlerdir. Şirket ve mağaza yeraltı faaliyetlerinin güvenilir bir şekilde yürütülmesi için bir nevi kalkan olmuştur (Kaşapov, 2014).

Böylece istihbaratçılar, Merkez'den gelen şifreli bir telgrafa uyarak sistematik bir şekilde;

1. Japonya ve ABD ilişkilerinin hangi seviyede ve ne yönde geliştiği,
2. Japonya'nın SSCB'ye yönelik siyaseti,
3. Ekonominin militarize edilmesi ve ordunun yeniden kurulmasındaki eğilimler (yapısı, finansmanı, donanımı, ABD ile ortak tatbikatlar için olası planlar ve askeri operasyonlar) hakkında açık ve kapalı kaynaklardan bilgi toplamaya girişmişlerdir (Antonov, 2014).

İstihbaratçılar, Merkez'le telsiz ve gizli yerler aracılığıyla güncel talimatlar alarak bağlantı kurabilmiştir. Bir, gönderilen materyallerin şifrelenmesi ve Merkez'den gelen telsiz mesajlarının şifresinin çözülmesinden sorumluydu. Ayrıca işe yarayacak yerel eleman adaylarını angaje etmekle uğraşır, "bilgi kaynağı" olan elemanlarla iletişim kurar, aldığı bilgileri değerlendirerek Merkez'e mektuplar hazırlardı (Pavlov, 2003: 94).

15 Çin hükümeti ile sorunları olan Uygurlar ile Huiler (Dungan/Tungan), Japonya için Çin-Japon Savaşı döneminden (1894–1895) itibaren olası müttefikler olarak görülmüştür. Bk. Dündar, 2015: 52. Üstelik Çin'de komünistlerin hâkimiyete gelmesi, Doğu Türkistan Cumhuriyeti (1944–1949)'nin ortadan kaldırılması ve 1950'de Pekin-Moskova arasında "Dostluk, İttifak ve Karşılıklı Yardım Antlaşmasının" imzalanması üzerine 1950–1960'larda Doğu Türkistan'dan SSCB başta olmak üzere farklı ülkelere göç dalgaları başlamıştır (Ayupova, 2019: 96–97). Dolayısıyla böyle bir karışık ortamda istihbaratçılara bir nevi Çin'den kaçıp Japonya'ya sığınmak isteyen Uygur tüccarlarının kimliğini vermek, "Japonya'ya Çinli girişi yasağını" esnetebileceğini düşünen Moskova'nın kullanabileceği bir koz olmuştur.

16 Prof. Dr. A. Merthan Dündar (İstanbul, 7 Mart 2022, kişisel görüşme), Bir ve Halef'in Japonya'ya gelişi ile ilgili şu bilgileri paylaşmıştır: "Bahsi geçen Sovyet ajanları o dönem Kobe'de yaşayan iki Türk-Tatar'ın kefil/sponsor olmasıyla Japonya'ya gelebilmiştir. Onların aileleri halen hayatta olup Türkiye ve ABD'de yaşamaktadırlar".

Bir ve Halef, gizli ve kıymetli malumatlara ulaşmak için sosyete bir hayatın içine atılmıştır. İstihbaratçılar, yakın ilişkiler kurduğu yabancıların referansları sayesinde sadece Amerika vatandaşlarının, özellikle askerlerin ve ABD taraftarı ülkelerin temsilcilerinin üye olduğu Amerikan Kulübü'ne sızabilmişlerdir. Birkaç dil bilen bu çifte bazen kulüpte tercümanlık yapma teklifleri dahi gelmiştir. Bu sayede ilk kaynaktan bilgi toplayan ve çevre edinen Bir, diplomat ve subay eşlerinin üye olduğu "Pallada" Amerikan Kadınlar Kulübü'ne üye olabilmiş (ek 3) ve burada da kullanılabilir ilişkiler kurarak Güney Kore'deki ABD birliklerinin hareketliliği hakkında bilgi toplamıştır. Ayrıca Sadık ailesi, sürekli Batı ülkelerinin büyükelçiliklerindeki resmi ziyafetlere de katılım sağlamıştır (ek 4). Özellikle Türkiye Cumhuriyeti Tokyo Büyükelçisi¹⁷ ile ailece dostluk ilişkileri kurmuş, yeni atanan Türkiye'nin askeri ataşesini bir ay boyunca evlerinde misafir etmiştir. O dönem Ankara'nın Japonya'ya gemi ve silah tedariki yapması dolayısıyla Türklerle ilişki kurmak fazlasıyla işlerine yaramıştır ("Barışni v Razvedke").

Bir ve Halef, Japonya'dayken Türk-Tatar diasporası¹⁸ arasında da sıkı bağlar kurabilmiştir. Halef'in Tatar diasporasının lideri, Japonya İslam Merkezi'nin başkanı Temimdar Muhit¹⁹ ile dostluk ilişkileri kurduğu ve büyük olasılıkla ortak olduğu "Enver, Muhit & Ko" şirketinde Tatar liderinin isminin geçtiği ifade edilmektedir. Ayrıca Hatice Sadık, 1920'lerde Tokyo'da İdil-Ural Türklerinin lideri olan Molla Muhammed Gabdulhay Kurbangaliyev'in eşi sürekli ziyaret etmiştir. Kurbangaliyev, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Çarlık Rusya'nın monarşi sisteminin ve Ural-Altay Devleti'nin (Japonya'dan Hazar denizine kadar) kurulmasının destekçisi olduğu için tutuklanarak Moskova'da 10 yıl hapse mahkûm edilmiştir. Aynı zamanda, Mançurya'daki savaştan sonra (1945), Sovyet istihbaratı G. İshaki tarafından kurulan "Milli Bayrak" gazetesinin başyazarı İbrahim Devlet Kildi ile gazeteci eşi Rukiye Devlet Kildi'yi tutuklamıştır. Uzak Doğu'daki Türk-Tatar göçmen örgütlerini İdil-Ural konfederasyonunda birleştirmeye çalışan ve anti-Sovyet pozisyonunda hareket eden bir komitenin faal üyesi olmaları hasebiyle 10 yıllık bir süre için kampa sürgün edilen bu Tatar çiftinin o sırada Çin'de dedesinin elinde çocukları Nadir²⁰ kalmıştı. Bu çocuğu, istihbaratçılara koyulan şart üzere çocuk sahibi olmalarına izin verilmeyen Sadık ailesinin, evlat edinmeye karar vererek Moskova'ya talepte bulunduğu, lakin buna Merkez'in müsaadesi olmadığı ifade edilmektedir (Şakirov, 2018).²¹

Sadık ailesi Japonya görevinde Moskova'ya yüzlerce şifreli mesaj yollamıştır. Bir, bir telsizci olarak görevini başarılı bir şekilde yürüterek 1955 yılında Merkez'e; "Gizli tutulmak suretiyle Yokohama'da [Yokosuka]²² özel olarak donatılmış yeni tip denizaltı sualtına indirilmiştir bilgisini öğrendik. Denizaltının ana birimlerinin çizimleri ektedir. Bir." içerikli bir mesaj yollamıştır. İstihbaratçılar bu bilgiyi yakın ilişki kurduğu Türk asıllı Amerikalı bir askerden edinebilmişlerdir. O zaman Sadıkların "ticaret şirketi" Japonya'ya tatil yapmaya gelen Türk askerlerinin ikinci evine dönüşmüştü. O dönem Kore'deki savaş sırasında, Kore yarımadasında BM bayrağı altında Türk birliği kurulmuştu. 1953'te Kore'de ateşkes antlaşmasının imzalanmasından sonra bu Türk askerleri BM barışı koruma birliğine girmiştir. "Uygur" asıllı olup Türkçe bilen misafirperver Sadık ailesi (ek 5) haliyle bu Türk askerlerinin ilgisini çekmiştir (Antonov, 2014).

Sadıkların mağazası ABD askeri üssünün yakınında olması dolayısıyla sürekli Amerikan askerleri tarafından ziyaret edilmiştir. Eşlerin davranışlarının herhangi bir şüpheye mahal vermeyecek derecede kusursuz olması sayesinde Amerikan istihbarat ajanları Japon elemanları/kaynakları ile buluşmalarında Sadıklar'ın evini görüşme yeri olarak kullanmıştır (Kaşapov, 2014). Böylelikle Bir ile Halef, evin ikinci katında oturan kiracılarının CIA'da görevli Amerikan istihbaratçıları olduğunu öğrenmişlerdir. Sadıklar ailesine fazla güvenen Amerikan ajanlarının evde olmayacağı anı bekleyen Halef, kasayı açarak o dönem Hava Öz Savunma Kuvvetleri Generali olan Minoru Genda'nın getirdiği belgelerin kopyasını çekmiştir. Bu "Samuray Kılıcı" kodu altında yapılacak operasyon raporu idi ("Legendı Gosbezopasnosti"). Böylece istihbaratçıların en önemli başarılarından biri ABD askeri üsleri ile Japon Öz Savunma kuvvetlerinin konumlarının ve hava limanlarının fotoğraflarının elde edilmesiydi ("Spies in Skirts"). Yeni malumatları elde etmeden bir gün öncesinden Sadıkların araba kazası geçirmesi ve ertesi gün evin gözetime alınması dolayısıyla, bilgileri hem *dead drop* (ölü damla) hem de kurye aracılığıyla Merkez'e ulaştırmak tehlikeli hale gelmiştir. Bu durumda Halef, kazadan sonra hissettiği rahatsızlığını bahane ederek dostane bir şekilde Türkiye büyükelçisini arayıp Hatice Hanım için araba göndermesini istemiştir. O gün Bir, üye olduğu "Pallada" Amerikan Kadınlar Kulübü'nde güya Japon İmparatoricesi'nin²³ de iştirak edeceği düşünülen "İkebana Sergisi"ni düzenleyecekti. Plana göre, çantasındaki gizli filmin saklı olduğu kamerayı büyükelçilik arabasıyla Japon gözetiminin dikkatini çekmeden kulübe varmadan önce bir şekilde kuryeye ulaştıracaktı.

17 Türkiye-Japonya arasındaki diplomatik bağlantılar 1924 yılında kurularak Japonya nezdindeki ilk Türkiye temsilcisi 1925 yılında, ilk büyükelçi ise 1929 yılında göreve başlamıştır. 1952-1966 döneminde Türkiye Cumhuriyeti Tokyo Büyükelçileri: İzzet Aksalur (1952-1955), Semih Baran (1955-1957), Süreyya Anderiman (1957-1959), Nejad Kemal Kavur (1960-1962), Melih Esenbel (1963-1966). Bk. "Büyükelçilik Tarihi ve Önceki Büyükelçilerimiz". Tüm bu bilgilerden hareketle Bir ile Halef'in Japonya'nın askeri donanımıyla ilgili bulunduğu gizli bilgileri Merkez'e 1954 yılında ulaştırdığını ve bu görevde Japon istihbaratının gözetiminden kurtulmak için Türkiye Büyükelçiliği'ni kullandığı hususunu dikkate alırsak Sadıkların o dönem ailece dostluk ilişkileri kurduğu kişinin Büyükelçi İzzet Aksalur olduğunu iddia etmek mümkündür.

18 Bu konuda geniş bilgi için bk. Devlet, 2005; Dündar, 2011: 100-105; Dündar, 2004: 75-89.

19 Prof. Dr. A. Merthan Dündar (İstanbul, 7 Mart 2022, kişisel görüşme) da Halef'in ortak şirket kurduğu kişinin 5-6 yıl kadar önce vefat etmiş olan rahmetli Tokyolu Türk-Tatarlardan Temimdar Muhit Bey olma ihtimaline ağırlık vermektedir.

20 Nadir (Doğum: 15 Temmuz, 1944), Çin'den Türkiye'ye kaçan bir Tatar ailesi tarafından evlat edinilerek Türkiye'ye yerleşmiştir. 1971 yılında İstanbul Üniversitesi'nin Tarih Bölümü'nden mezun olan Nadir ardından Münih'e gidip 10 yıl boyunca Radyo Liberty'de çalışmış ve daha sonra Türkiye'ye dönmüştür. Nadir Devlet, tanınmış bir bilim adamıdır. Ailesinin trajik hayatı ünlü yönetmen Marina Razbejkina tarafından çekilen "İstoriya Moey Semi" (Ailemin Tarihi) adlı altı bölümlük bir belgesel diziyeye konu olmuştur. Nadir Devlet hakkında geniş bilgi için bk. "Devlet Kildi Ailesi".

21 Beril Devlet'in *Bir Ömre Altı Hayat Sığırdan Nadir Devlet'in Yaşam Öyküsü* (2014: 28) adlı eserinde Nadir'in 1949 yılında artık yeni ailesiyle Türkiye'ye yerleştiğini belirttiğini dikkate alırsak Çin'de ancak 1953'de göreve başlayan üstelik Tianjin'de yaşayan Sadık ailesinin onu evlatlık edinmek istemesinin gerçekten uzak olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunu Prof. Dr. Nadir Devlet ile 25 Mayıs 2020 tarihinde yapılan e-posta yazışmaları sonucu da elde edilen "Hamzin"ler beni evlatlık almak istemişler" deniliyor. Gerçek olmamalı. Onlar 1952'de Tenzin'deler [Tianjin]. Ben 1949 Mart'ında artık yeni ailem ile Türkiye'de idim." açıklaması destekler niteliktedir.

22 Adı "Kuroshio" olan bu denizaltı 24.10.1955 tarihinde Yokohama'da değil Yokosuka'da sualtına indirilmiştir. Bk. "A Gato Under the Rising Sun", 2018). Kullanılan ve teyit edilen başka kaynaklarda da denizaltının suya indirildiği şehir yanlış verilmiştir. Böylesi bir hatanın yapılmasının muhtemel iki sebebi vardır. Bu bilgi ya yazar tarafından yanlış aktarılmış ya da Bir'in Merkez'e iletildiği bilgi hata içeriyordu. Üstelik Ryosuke ONO'nun (kişisel görüşme, 18.03.2022) Kuroshio denizaltısının Yokosuka'da suya indirildiği haberinin o günün akşamı, yani 24 Ekim 1955 tarihinde yayınlanan "Asahi Shimbun Gazetesi"ne dayanarak aktardığı bilgilerden yola çıkarak Bir'in şifreli mesajda "gizli bilgi" olarak belirttiği bilgilerin aslında gizli olmadığı kanaatine varılmıştır.

23 Bu bilgilerin sözlü tarih kaynağı olma ihtimalinin yüksek olduğunu göz önünde bulundurarak Japon İmparatoricesi'nin adı geçen sergiye katılım sağlayıp sağlamadığını, kayıtlara geçirdiyse Japon kaynaklarından teyit etmekte fayda vardır. Lakin Japon araştırmacı Ryosuke ONO'nun desteğiyle yapılan araştırmalar sonucu Japon gazeteleri-nin veri tabanında böyle bir bilgiye rastlanmamıştır.

Böylelikle Bir, yolda çiçek alma bahanesiyle arabayı çiçekçide durdurarak kurye ile bağlantı kurması için satıcıyı kullanmıştır. Görev, bu şekilde başarıyla tamamlanmış, üstelik Hatice Sadık düzenlediği sergi için İmparatoriçe tarafından diploma ile ödüllendirilmiştir (“Legendı Gosbezopasnosti”).

Böylece 1954 yılında Japonya'nın yeniden askeri donanımını güçlendirmeye başladığını öğrenerek ABD ile ikili ilişkilerin gelişim aşamalarıyla ilgili malumatlar toplaması, istihbaratçıların en başarılı görevlerinden biri olmuştur. Onun sayesinde Merkez, ABD üsleri ve Japon savunma güçlerinin konumu ve askeri havaalanlarının havadan çekilen fotoğraflarına ulaşmıştır. İstihbarat 1966 yılında Merkez'e yine önemli bilgi ulaştırmıştır:

“Güvenilir bir kaynak, Güney Kore, Güney Vietnam, Tayvan, Japonya, Tayland, Filipinler, Yeni Zelanda, Avustralya ve Malezya dâhil yeni bir kapalı siyasi grup oluşturma planlarını bildirmekte. Müzakereler Seul veya Bangkok'ta yapılabilir. Bu Güney-Doğu Asya'da ciddi bir istikrarsızlık getirecek olaydır. Bir.”

Bilindiği gibi sonraki olaylar bu bilgiyi doğrulamıştır. 14–16 Haziran 1966 tarihlerinde Seul'da adı geçen devletlerin dışişleri bakanlarının iştirak ettiği bir konferans düzenlenerek Asya-Pasifik Konseyi (ASPAC) oluşturulmuştur (Pavlov, 2003: 96–97). Böylece Bir ve Halef birçok operasyonu başarıyla bitirmiştir (Kaşapov, 2014).²⁴

Japonya görevi boyunca Bir ile Halef'in sadece bir kere yurtdışına tatile gitmelerine izin verilmiştir. Onlar sıradan bir turist gibi Avrupa'yı dolaşıp ardından ne bir iz ne de bir gölge bırakarak Moskova'ya gitmiştir. Geri dönüşte de aynı dolambaçlı yollardan geçmiştir (“13 Let Pod Tsvetami Sakuri”). Bir ile Halef, 1966'da Merkez'den gelen bir emirle tek bavulla sözde tatile çıkarak deşifre olmadan tüm görevlerini başarıyla tamamlayarak Japonya'dan ayrılmıştır (ek 6). Sovyetlere Türkiye, Fransa, İspanya, İtalya, İsviçre üzerinden dönmüştür. Çok zaman geçmeden “Mainichi Daily News”²⁵ adlı Japon gazetesi, Sadık ailesinin Sovyet istihbarat subayları olduğunu deşifre eden bir makale yayımlayınca herkes onların gerçek kimliklerini öğrenmiştir. Böylelikle Bir ile Halef, Çin'de yaklaşık bir yıl, sonrasında Hong Kong'da bir yıl ve 13 yıl da Japonya'da olmak üzere mutlu bir çift olarak yaşamış ve emekli (ek 7) olduktan sonra bile aile olarak kalmaya devam etmiştir. Yabancı evlilikler ülkesinde yasal kabul edilmediğinden Moskova'ya dönünce evliliklerini yine resmîleştirmişlerdir (Kaşapov, 2014). Tokyo'dan ayrıldıktan sonra Avrupa'yı dolaşan çift, Moskova'ya ancak üç ay sonra 1967'de varmıştır (Şalagin, 2010).

Şamil Hamzin, kısa süre sonra yeni görevler için tek başına artık başka bir isimle Hong Kong, Londra ve Salt Lake City'ye gönderilmiş ve nükleer silaha sahip olmayan ülkelerde son model silahların ve nükleer teknolojinin gelişimi hakkında bilgi toplamak için “Bowling” operasyonunun hazırlanmasına katılmış, Moskova'ya ancak 70'li yıllarda dönebilmıştır (Golovaçev, 2005; “13 Let Pod Tsvetami Sakuri”). O, 20 yıldan fazla zaman farklı ülkelerde illegal istihbaratçı olarak görev yapmıştır. 1980 yılında albay rütbesi ile emekli olduktan sonra bir süre kamu işleriyle uğraşmıştır. Şamil Hamzin, 14 Eylül 1991 tarihinde kalp krizi geçirerek vefat etmiştir. Bibiiran ise 1967'de emekli olarak KGB görevini binbaşı rütbesiyle tamamlamıştır. O, kocasının vefatından sonraki 20 yılını sosyal hizmetlere adanmış; Merkez'de genç istihbaratçılarla deneyimlerini paylaşarak gazeteci ve yazarlarla buluşmalar yapmıştır. 30 Aralık 2011'de vefat etmiş ve Moskova'da Şamil Hamzin'in yanına defnedilmiştir (ek 8) (Şvarev, 2011: 211).²⁶

Bibiiran Alimova ile Şamil Hamzin'in gizli tutulan gerçek isimleri ve tehlikeli hayat hikâyeleri, istihbaratçıların eve dönmesinden sonra her ikisi de hayattayken, ilk defa 1990 yılında “Trud” gazetesinde açıklanmıştır. Bu yayından sonra emekli Binbaşı İ. K. Alimova'ya “Kızıl Yıldız” Nişanı (daha sonra Vatan Savaşı II dereceli Nişanı, “Askeri Başarıları İçin” madalya), emekli Albay Ş. A. Hamzin'e ise “Kızıl Bayrak” Nişanı verilmiştir (Golovin, 2000). Daha sonra 2000 yılında televizyon kanalında Bibiiran Alimova'nın hayat hikâyesini konu edinen “İstihbaratçının Karısı” (Jena Rezidenta) ve 2005 yılında “Özel Oyuncu” (Aktrisa Osobogo Naznaçeniya) filmleri gösterilmiştir (Şakirov, 2018). 2009 yılında Bibiiran'ın kaderi “Gizli aşk. Körkayaların Bahçesinde” (Zasekreçennaya Lyubov'. V Sadu Podvodnih Kamney) adlı bir belgesele konu olmuştur (“Zasekreçennaya Lyubov”). 2018 yılında ise “Devlet Güvenliği Hikâyeleri. Bir ve Halef. Samuray Kılıcı” adlı yeni bir belgesel çekilmiştir (“Legendı Gosbezopasnosti”). Adı geçen kaynak istihbaratçıların profesyonelleşme sürecinin Japonya'da da ilgisiz kalmadığını ve Kyodo Tsushin haber ajansının Moskova bürosu şefi Yoshihiko Matsushima'nın Japon basınında Sovyet istihbaratçıları hakkında bir yazı yayımladığını belirtmektedir (“13 Let Pod Tsvetami Sakuri”). İstihbaratçıların Japonya'daki zor ama başarılı bir çalışması bu gazete makaleleri sayesinde takdir edilerek isimleri gün yüzüne çıkartılsa da arşiv kaynaklarında olması düşünülen birçok bilginin daha gizlenmekte olduğu muhtemeldir. Böylece misyonu tamamlanan istihbaratçıların görevini 1966 yılında Japon kılığına girmiş yeni hikâye kahramanı İchihiro Kuroba²⁷ devam ettirmiştir. Böylelikle casusların bir dönemi kapanıp yenisi başlamıştır...

Bilindiği üzere, Bir ve Halef gibi birçok KGB görevlisi, komünizmin dünyadaki tüm halklar için refah sağlayabileceğine inanır ve SSCB'yi “parlak bir geleceğe” yol açan bir ülke görerek onu dünya emperyalizminin tecavüzlerinden korumayı amaç edinirlerdi. Dolayısıyla işçi sınıfının dayanışma fikirleri Sovyet istihbaratıyla işbirliği yapmayı kabul eden ülkedeki diğer halkların bilincini de etkilemiştir (Speranskiy, 2020: 46). Uğruna mücadele ettiği ülkesine, işine olan sadakatini emekli Bibiiran Alimova eski patronu ile yaptığı bir konuşmasında şu şekilde dile getirmiştir:

“Tüm hayatım boyunca dublaj ve suflörler olmadan çok zor bir rol oynadım. Bir hata yapmak imkânsızdı, çünkü bir hata yüzünden zarar görmemesi gereken büyük bir ülke vardı. Halef ile birlikte kendimizi işimize, istihbarata adadık. Tabii ki zorluk ve gerginlikler yaşandı. Fakat başka mesleklerin de kendine özgü zorlukları fazlasıyla vardır. Şunu eminlikle söylüyorum ki, hayata yeniden başlamak zorunda olsaydım yine aynı istihbaratçı yolunu seçerdim” (Şvarev, 2011, s.211–212).

24 Ayrıca adı geçen kaynak Rus istihbaratçılarıyla ilgili toplam 22 ciltten (7000 sayfadan fazla) oluşan istihbarat dosyasının bulunduğunu belirtmiştir. Bu bilgilere açık erişim sağlanamadığı için onların gerçekliği de tartışmaya açıktır.

25 Gazetenin erişime açık veri tabanı (<https://mainichi.jp/english/>) taranmıştır, ancak Rus istihbaratçılarıyla ilgili herhangi bir yazıya rastlanılmamıştır.

26 Mezar taşında bilinmeyen sebeplerden ötürü Alimova Şakira Kerimovna diye Bibiiran (Irina)'ın bilinmeyen üçüncü bir ismi yazılmıştır.

27 Gerçek İchihiro Kuroba, 1965 yılında belli olmayan bir sebeplerle kaybolmuş Japon vatandaşıdır. Bk. Motveyeva, 2008.

Bu hikâye, çok farklı istihbarat stratejilerine başvuran ve bilgi akışı bakımından yavaş olmasına rağmen insan istihbaratını etkili bir şekilde kullanan SSCB'nin istihbarat taktiğinin en başarılı örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir. Sovyet istihbaratı faaliyetlerinin başarılı olmasında insan istihbaratı yönteminin en üst seviyede kullanılmasının yanı sıra ideolojik faktörün de etkisi vardı.

Yukarıda belirtildiği gibi Sovyet ideolojisinin ülkedeki gayri Rus halkların zihniyetini etkilemesi istihbaratın işine fazlasıyla yaramıştır. Dolayısıyla savaş ve savaş sonrası dönemde Çin ve Japonya gibi Uzak Doğu ülkelerine istihbarat ağlarını canlandırmak için özellikle Asyalı ve Türk kökenli yabancı elemanların gönderilmesi, istihbaratçıların her açıdan (özveri, hedef ülkeye kolay sızabilme olanağı, dilsel alan, köken vb.) göreve uygun olmalarından kaynaklanmaktadır. Bibiiran Alimova ile Şamil Hamzin'in Japonya görevi için özel olarak seçilmesi de ülkeye Çin üzerinden geçiş yapmak zorunda oldukları için Türk dillerini öğrenmeye eğilimli olan ve Uygur kılığına kolayca girebilecek en mükemmel aday olmaları yüzündendir. Japonya'ya sızıp rahatça yeraltı faaliyetleri yürütebilmek için "Uygur kimliğinin" kullanılması ise dönemin şartlarından (15.dipnot) ötürü Sovyet hükümetinin işine gelmiş ve neticede başarılı bir istihbarat planının anahtarı olmuştur.

Keza, güçlü Sovyet istihbarat stratejisinin ve çiftin profesyonel eğitim görmesinin yanı sıra görevin gerektirdiği özelliklere sahip olmaları, özellikle "gerçek bir aile olabilme" hususu istihbaratçıların yurtdışı görevini başarılı bir şekilde tamamlamalarında etkili olmuştur. Bu sayede Sovyetler, ABD ve Japonya ilişkilerinin hangi minvalde geliştiği, Japonya'nın Sovyetlere yönelik izlediği siyaseti gibi ekonomik, askeri ve siyasi alanlarda çok önemli gizli bilgiler elde edebilmiştir. Böylelikle Doğu insanının hayat tarzını tüm detaylarıyla kendine sin-dirip her ülkede toplumun saygısını kazanıp uyumlu ve güvenilir bir aile imajı sergileyen çiftin o zamanlar Moskova'ya ne kadar değerli bilgiler aktardığını kimse hayal bile edememiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışmada finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author declared no competing interests.

Funding: The author declared that this study received no financial support.

Kaynaklar

- 13 Let Pod Tsvetami Sakuri. (2013) <https://www.echosevera.ru/culture/2013/03/20/937.html> (E.T. 30.04.2021).
- A Gato Under the Rising Sun. (2018) <https://wwiiafterwwii.wordpress.com/2018/08/05/a-gato-under-the-rising-sun> (E.T. 15.03.2022).
- Alimova İ. K. *Tatarica: Tatarskaya Ansiklopediya*, <https://tatarica.org/ru/razdely/istoriya/novejshee-vremya/personalii/alimova-irina-karimovna> (E.T. 10.03.2022)
- Barışni v Razvedke. Bibiiran Alimova (Pseudonim "Bir"). *Jurnal "Deviçiy Spetsnaz*, <http://xn----8sbehfcpeak0cwaz6ei.xn--p1ai/news/item/121-baryshni-v-razvedke-bibiiran-alimova-pseudonim-bir> (E.T. 30.04.2021).
- Büyükelçilik Tarihi ve Önceki Büyükelçilerimiz. *T.C. Dışişleri Bakanlığı Tokyo Büyükelçiliği Resmi İnternet Sayfası*, <http://tokyo.be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory> (E.T. 3.05.2021).
- Devlet Kildi Ailesi. <https://devletkildi.net> (E.T. 20.03.2021).
- "Deyatel'nost' Vneşney Razvedki v Godi Velikoy Oteçestvennoy Voynı (1941-1945): Glavniye Zadaçi i Napravleniya Deyatel'nosti Razvedki". (2021) *Rusya Federasyonu Dış İstihbarat Servisinin Resmi İnternet Sayfası*, <http://svr.gov.ru/history/stages/stage05.htm#14> (E.T. 22.04.2021).
- "Deyatel'nost' Vneşney Razvedki v Godi Velikoy Oteçestvennoy Voynı (1941-1945): Razvedivatel'naya Rabota v Kitaye". *Rusya Federasyonu Dış İstihbarat Servisinin Resmi Sitesi*, <http://svr.gov.ru/history/stages/stage05.htm#14> (E.T. 22.04.2021).
- Documents Detail Gov't Effort to Play Down 1940s Spy Scandal. (2018) *The Mainichi*, <https://mainichi.jp/english/articles/20180818/p2a/00m/Ona/012000c> (E.T. 15.03.2022).
- Legendı G. Bir i Halef. Meç Samuraya, <https://ok.ru/video/853910227492> (E.T. 2.05.2021).
- Soviet Master Spy is Hanged by the Japanese". (2009) *History* <https://www.history.com/this-day-in-history/soviet-master-spy-is-hanged-by-the-japanese> (E.T. 15.03.2022).
- Spies in Skirts: Female Intelligence Officers Whose Exploits are Still Classified. *Pictolic* <https://pictolic.com/en/article/spies-in-skirts-female-intelligence-officers-whose-exploits-are-still-classified> (E.T. 3.05.2021).
- Zasekreçennaya L. V *Sadu Podvodnih Kamney*. https://www.tvc.ru/channel/brand/id/2037/show/episodes/episode_id/34666 (E.T. 2.05.2021).
- Anisimov, A.L., V.N. Timoşenko, A.G. Pyatkov. (2010) "O Diskussionnih Voprosah Razgroma Militaristskoy Yaponiyi v Hode Okonçaniya Vtoroy Mirovoy Voynı", *Pobeda Nad Militaristskoy Yaponiyey: Uroki Proşlogo i Vzglyad v Buduşeye*, Habarovsk: DVAGS, ss. 6–20.
- Antonov, Vladimir. (2014) "Bir i Halef: V Strane Tsvetuşih Hrizantem", *Nezavisimoye Voennoye Obozreniye*, http://nvo.ng.ru/sporces/2014-02-28/12_bir_halef.html (E.T. 30.04.2021).
- Ayupova, D. (2019) "Uygurların Kazakistan'a Yerleşmesi ve Bugünkü Durumları", *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Barnes, B. (2004) "Two Countries, Two Lives", *The Washington Post*, <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2004/02/07/two-countries-two-lives/d09b54c9-cae6-4d8e-949b-438cd076d0b4> (E.T. 15.03.2022).
- Baydakov, A.İ. (2014) "Devyatıy Val Voynı. Pobeda Nad Yaponiye", *İstoriya Rossiyskoy Vneşney Razvedki: Oçerki v 6 t., 1941–1945 Godı*, Moskova: Mejdunarodniye Otnoşeniya, ss. 513–520.
- Çernyavskiy, S.V. San-Frantsisskiy Mirny Dogovor (1951): Rossiyskiy Vzglyad, 1–4, <https://rgavmf.ru/books/istoriya-flota/chernyavskiy-sv-san-frantsisskiy-mirnyy-dogovor-1951-g> (E.T. 20.04.2021).
- Devlet, G. B. (2014) *Bir Ömre Altı Hayat Sığdıran Nadir Devlet'in Yaşam Öyküsü*, İstanbul: Çatı Kitap Yayınları.
- Devlet, N. (2005) *Yırak Köñçiştağı Tatar-Başkortlarga Ni Buldı*, Kazan: Kazan Deület Universiteti.

- Dündar, A. M., Gönen, H., (2013) "ABD'nin Japonya'ya Yönelik Silahlı Müdahaleleri", *ABD'nin Askeri Müdahaleleri 1801'den Günümüze*, Haz. Haydar Çakmak, İstanbul: Kaynak Yayınları, ss. 182–197.
- Dündar, A. M. (2011) "Japon Resmi Belgelerine Göre Ayaz İshaki ve Japonya'daki Faaliyetleri", *Türk Yurdu*, Cilt 31, No 287, ss. 100–105.
- Dündar, A. M. (2004) "Japonya Türk-Tatar Diasporası", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, No 1, ss. 75–89.
- Dündar, A. M. (2015) "Siyaset, İstihbarat ve Bilim: Japonya'daki Türkojoloji Çalışmaları Üzerine Bazı Düşünceler", *XI. Milli Türkojoloji Kongresi Bildiri Kitabı*, Cilt 2, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, ss. 47–54.
- Dündar, A. M. İstanbul, 7 Mart 2022, *kişisel görüşme*.
- Golovaçev, Vitaliy. (2005) "13 Let Pod Çujim İmenem", *Obşestvenno-Politiçeskaya Gazeta "Trud"* 072, http://www.trud.ru/article/23-04-2005/86812_1_3_let_pod_chuzhim_imenem.html (E.T. 1.05.2021).
- Golovin, V. (2000) "15 Let Pod Çujim İmenem", *Obşestvenno-Politiçeskaya Gazeta "Trud"*, No 228, http://www.trud.ru/article/06-12-2000/16243_15_let_pod_chuzhim_imenem.html (E.T. 30.04.2021).
- Guo Y. (2013) "Rossiysko-Yaponskiye Otnoşeniya s Toçki Zreniya Geopolitiki", ss. 1–21, <http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/jcrees/2013Osaka/76GuoYuqi.pdf> (E.T. 12.04.2021).
- Kaşapov, R. (2014) "Eksklyuziv. Kak v Yaponiyi Pod Prikritiyem Rabotali Suprugı Razvedçiki iz RT", *Ejenedel'nik "Argumentı i Faktı"*, No 25, s.y., <https://kazan.aif.ru/culture/1187770> (E.T. 2.05.2021).
- Korçevskiy, A.V. (2010) Sovetsko-Yaponskiye Otnoşeniya Posle Vtoroy Mirovoy Voynı, *Pobeda Nad Militaristskoy Yaponiyey: Uroki Proşlogo i Vzglyad v Buduşee*, Habarovsk: DVAGS, ss. 43–51.
- Mamayeva, N.L. (2013) Razvedivatel'naya Deyatel'nost' Riharda Zorge i Ego Gruppi v Kitaye (1929–1932) i Yeyo Rezul'tati, *Doklady İDV RAN* 2012, ss. 139–167.
- Motveyeva, P. (2008) Şpion Aziatskogo Proishojdeniya, *Gazeta.ru*, s.y., https://www.gazeta.ru/politics/2008/08/13_a_2809842.shtml (E.T. 13.04. 2021).
- Musaeva, S.İ ve Aslanov, N. (2022) Problema Kuril'skih Ostrovov v Rossiysko-Yaponskih Otnoşeniyah: k İstoriyi Problemi, *Sovremennaya Nauçnaya Mis'l*, ss. 227–234.
- Najestkin, O.İ. (2014) Predisloviye, *İstoriya Rossiyskoy Vneşney Razvedki: Oçerki v 6 t., 1933–1941 Godı*, Moskova: Mejdunarodniye Otnoşeniya, ss. 5–19.
- Ono, R. 18 Mart 2022, *kişisel görüşme*.
- Panov, A.N. (2019) "Sovetsko-Yaponskaya Sovmestnaya Deklaratsiya 1956 Goda: Slojny Put' k Podpisaniyu, Nelegkaya Sud'ba Posle Ratifikatsii", *Yaponskiye İssledovaniya/Japanese Studies In Russia*, No 2, ss. 63–94.
- Pavlov, V. *Jenskoe Litso Razvedki (Dos'e)*, Olma-Press Obrazovaniye, Moskova 2003.
- Podrepniy, E. İ. (2016) Vneşnyaya Razvedka SSSR Nakanune Velikoy Oteçestvennoy Voynı: Opit Sovremennoy İstoriografii, *Aktual'niye Problemi Gumanitarnih i Sotsial'no-Ekonomiçeskih Nauk*, No 10, ss. 112–119.
- Polikarpov, İ. A. (2015) Sin'tsyan v Sovetsko-Kitayskih Otnoşeniyah Nakanune i v Perviy Period Velikoy Oteçestvennoy Voynı, *İstoriçeskaya Pamyat' Molodeji o Velikoy Oteçestvennoy Voynı, Materialı Vserossiyskoy Nauçnoy Konferentsiyi s Mejdunarodnim Uçastiyem, 23–24 Aprelya 2015*, N.A. Matveeva vd. (ed), Altayskiy Gosudarstvenniy Pedagogiçeskiy Universitet, Barnaul, ss. 68–72.
- Polikarpov, İ. A. ve O.N. Polikarpova. (2017) Sin'tsyan v Sovetsko-Kitayskih Otnoşeniyah v Posledniy Period I Posle Okonçaniya Velikoy Oteçestvennoy Voynı, *Sovremenniy Tendentsiyi Razvitiya Nauki i Tehnologiy*, 2–3, ss. 123–126.
- Raşevskiy, A.A. (2010) Rol' Vneşney Razvedki v Godı Velikoy Oteçestvennoy Voynı, *Vestnik Voljskogo Universiteta im. V.N. Tatışeva*, ss. 1–6, <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-vneshney-razvedki-v-gody-velikoy-otechestvennoy-voyny> (E.T. 21.04.2021).
- Şakirov, R. (2018) Vmesto Koznennogo Zorge, *Jurnal "Samarskiye Tatarı"*, No 4(21),
- Şalagin, A. (2010) Nevesta iz Kaşgara, s.y., <https://specnazspn.livejournal.com/44745.html> (E.T. 1.05.2021).
- Speranskiy, A.V. (2020) Vneşnyaya Razvedka Rossii Kak Faktor Gosudarstvennoy Bezopasnosti: Zarojdeniye, Razvitiye, Znaçeniye, *Velikiy Podvig Naroda Po Zaşite Oteçestva: Vehi İstorii. Sbornik Nauçnih Statey*, Ekaterinburg, ss. 42–48.
- Şvarev, N.A. (2011) *Razvedçiki-Nelegalı SSSR i Rossiyı*, Moskova: Veçe Yayınları.
- Tregubenko, A.B. (2011) Sovetsko-Amerikanskoe Protivostoyanie v Yaponii (1945–1947), *Vestnik MGOU, Seriya "İstoriya i Politiçeskie Nauki"*, No 4, ss. 61–66.
- Trofimenko, A. (2018) Vrag Stalina, Koşmar Yaponii: Kak Trumen İzmenil Mir, *Gazeta.ru*, s.y., https://www.gazeta.ru/politics/2018/11/01_a_12043339.shtml (E.T. 13.04.2021).
- Vilegjanin, A.N. E.V. Neverova. (2016) Rossiysko-Yaponskiye Dogovorenosti o Morskih Rayonah, Primikayuşih k Yujno-Kurilskim Ostrovam, *Moskovskiy Jurnal Mejdunarodnogo Prava*, No 2, ss. 35–62.
- Simonin, V.P. (2018) Yaponiya: Mesto i Rol' v Podgotovke i Razvyazivaniyi Vtoroy Mirovoy Voynı i Politika SSSR v Kanun Voynı (İstoriko-Geopolitiçeskiy Analiz), *Nauka. Obşestvo Oborona*, No 2(15), ss. 1–19, <https://www.noo-journal.ru/nauka-obshestvo-oborona/2018-2-15/article-0148/> (E.T. 12.04.2021).

Structured Abstract

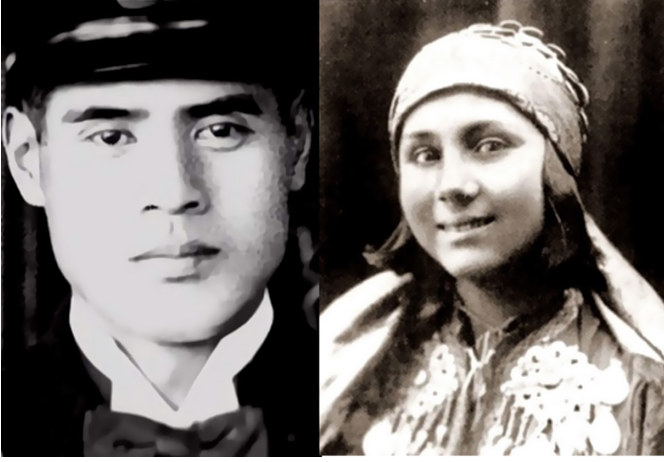
A division emerged in Japanese-Soviet relations, particularly following Japan's defeat on the Pacific front of World War II and the escalating tensions between the USA (The United States of America) and the USSR (The Union of Soviet Socialist Republics). Given the absence of diplomatic ties, the Soviet government shifted its focus to intelligence operations in the Far East. Consequently, in the 1950s, the Soviet administration sought to rebuild an illicit intelligence network to establish strategic influence in Japan. New agents were selected and trained for a mission to uncover Japan's true stance, strengths, weaknesses, goals, and intentions, as well as those of its potential allies. Among these agents were Shamil Hamzin (codenamed Halef) and Bibiiran Alimova (codenamed Bir), chosen specifically for this covert mission, which was integral to the Soviet intelligence strategy in Japan.

Employing diverse intelligence tactics involving fabricated identities and fictional agent narratives, the Soviet intelligence service crafted a new chapter in the "spy" era. In light of the challenging circumstances, penetrating Japan demanded a meticulously devised plan. The strategy involved the intelligence agents assuming the roles of an Uyghur couple, Enver Sadik and Hatice Sadik, natives of East Turkistan. After acclimating to their "homeland" in East Turkestan, the couple would move on to infiltrate the target country through Hong Kong. Extensive training in countries like Germany and Turkey was undertaken, focusing on bolstering language skills, gaining intelligence internship experience, and verifying identity documents. After a training period of approximately 5–6 years, the agents, now prepared, transitioned from China to Japan in 1954, effectively making their fabricated life story a reality.

Having established a business and a shop as a well-crafted "front," the Sadiks delved into trade ventures, leveraging this guise to navigate their day-to-day existence while simultaneously executing covert operations in accordance with directives from Moscow. Their regular attendance at gatherings hosted by foreign embassies, notably those of the American Club, facilitated the cultivation of relationships that proved instrumental to their mission. This modus operandi enabled them to gain access to pivotal confidential information spanning economics, military affairs, and politics. This encompassed insights into the dynamics of US-Japan relations and Japan's positioning vis-à-vis the Soviet Union. In 1966, Bir and Halef, resolute in their roles, concluded their successful 15-year assignment and returned to their homeland, adhering to Moscow's instructions. What had initially begun as a "pretend marriage" for the sake of their mission eventually evolved into a genuine marital partnership spanning 37 years. In summation, the fusion of a potent Soviet intelligence strategy, rigorous agent preparation, and the veneer of an authentic family unit significantly contributed to the triumphant fulfillment of their mission.

This narrative stands as a noteworthy demonstration of the USSR's effective intelligence tactics, leveraging diverse strategies and human intelligence despite slower information dissemination. Beyond advanced human intelligence methods, the ideological factor played a pivotal role in the success of Soviet intelligence activities. As mentioned earlier, the influence of Soviet ideology on the mindset of non-Russian populations within the country greatly benefited intelligence efforts. Hence, deploying foreign operatives, particularly those of Asian and Turkic descent, to Far East countries like China and Japan during and postwar periods aimed to reinvigorate intelligence networks, leveraging their suitability in various aspects such as commitment, easy infiltration, linguistic affinity, and origin. The specific selection of Bibiiran Alimova and Shamil Hamzin for the Japan mission was based on their inclination to learn Turkish languages and ability to convincingly portray Uyghurs, crucial for crossing into Japan via China. The use of the "Uyghur identity" as a means to seamlessly infiltrate Japan and conduct covert activities comfortably emerged as a prominent aspect of the Soviet government's strategy, reflecting the exigencies of the time and ultimately underpinning the success of their intelligence plan.

The specific selection of Bibiiran Alimova and Shamil Hamzin for the Japan mission was predicated on their affinity for learning Turkic languages and their ability to convincingly portray Uyghurs, a pivotal attribute for navigating the route from China into Japan. The utilization of the "Uyghur identity" as a means of seamlessly penetrating Japan and conducting covert activities with ease emerged as a salient feature of the Soviet government's strategic approach, reflecting the exigencies of the era and ultimately underpinning the triumph of their intelligence blueprint. Similarly, the robust Soviet intelligence strategy, coupled with the couple's extensive professional education and the requisite qualifications for the task, particularly the fact that they could authentically portray a real family, played an instrumental role in the successful completion of the intelligence officers' overseas mission. As a result, the Soviets were able to acquire highly confidential information across crucial domains, encompassing economics, military affairs, and political intricacies. This included a comprehensive understanding of the evolving relationship between the USA and Japan, as well as Japan's policy stance towards the Soviets. Notably, the depth of the couple's assimilation into the Eastern lifestyle, alongside their meticulous attention to detail, facilitated their integration within each host country's society. Their ability to seamlessly adopt local customs enabled them to gather invaluable information beyond their imagination.

Ek 1.
Şamil Hamzin ve Bibiiran Alimova'nın Gençliği. Şakirov, "Vmesto Koznennogo Zorge" (E.T.: 01.05.21).

Ek 4.
Resmi Ziyafet. Şakirov, "Vmesto Koznennogo Zorge" (E.T.: 01.05.21).

Ek 2.
Enver ve Hatice Sadık (Düğün, 1954, Çin). Şakirov, "Vmesto Koznennogo Zorge" (E.T.: 01.05.21).

Ek 5.
Sadık Ailesi (1962). Şakirov, "Vmesto Koznennogo Zorge" (E.T.: 01.05.21).

Ek 3.
"Pallada" Kadınlar Kulübü. Şakirov, "Vmesto Koznennogo Zorge" (E.T.: 01.05.21).

Ek 6.
Japonya Görevinin Son Yılları. Şakirov, "Vmesto Koznennogo Zorge" (E.T.: 01.05.21).

Ek 7.
Emekli İstihbaratçılar: Şamil Hamzin ve Bibiiran Alimova. Şakirov, "Vmesto Koznennogo Zorge" (E.T.: 01.05.21).

Ek 8.
Danilovskiy Müslüman Mezarlığı, Moskova. Şakirov, "Vmesto Koznennogo Zorge" (E.T.: 01.05.21).